

БЕЗБЕДНОСТ

ЧАСОПИС
МИНИСТАРСТВА
УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

БЕОГРАД, година LXIV 3/2022

Зоран Марјановић¹⁷

Министарство одбране Републике Србије

Марија Мићовић¹⁸ научни сарадник

Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд

ДОИ: 10.5937/bezbednost2203100М

УДК: 005.96:331.45]:616.98:578.834

005.334:334.72]:616.98:578.834

Прегледни научни рад

Примљен: 30. 6. 2021. године

Ревизија: 12. 4. 2022. године

Датум прихватања: 12. 12. 2022. године

Утицај кризне ситуације изазване епидемијом и пандемијом (ковид 19) на корпоративну безбедност

Апстракт: Кризе, догађаји који представљају озбиљну претњу по функционисање и рад неке корпорације, захтевају хитне одлуке, брзу реакцију руководства, а затим и радника корпорације, како би се ублажиле и/или избегле последице кризне ситуације. Кризе изазване епидемијом и/или пандемијом могу озбиљно поремећити редовно функционисање државе, живота и рада грађана и корпорација, односно њиховог пословања, што је анализирано на примеру пандемије коронавируса (ковид 19) у Републици Србији. Оне захтевају неодложно реаовање корпоративне безбедности ради прилагодњавања новонасталим и/или већ познатим претњама, с циљем заштите људи и поверене својине. Озбиљне кризне ситуације доводе до корпоративних проблема услед деловања епидемија и пандемија, што врло често постаје проблем друштвено-политичке природе. Проблеми ове врсте захтевају хитну реакцију државе ради даље успешности постојања и рада корпорације. Велике економске губитке, губитке великог броја радних места, делимично може да ублажи правовремена реакција државе, где брзина реакције, уз квалитетно кризно комуницирање, игра врло битну улогу. Процена ризика, као и

---

17 marjanovic.cole.zoran@gmail.com

18 marijablagojevic.bp@gmail.com

мере које се предузимају, морају се непрекидно сагледавати, контролисати и прилагоджавати, и по потреби коришћати чак и на дневном нивоу, како би постојала сигурност и у случајевима највеће непредвидивости, па и „ефекта ланца“. Неопходно је да институције имају већ припремљен програм за поступање у периоду „дан после пандемије“, који је детаљно разрађен и спреман за примену, како би и институције и грађани били што пре враћени у нормалан режим рада уз пуно продуктивности. Знање и способност су једина адекватна оружја у суочавању неизвесности и неизвесности.

Кључне речи: криза, корпоративна безбедност, епидемија, пандемија, коронавирус, ковид 19.

Увод

Предмет овог истраживања представља испитивање утицаја кризе изазване пандемијом ковида 19 на корпоративну безбедност. Циљеви истраживања су научна дескрипција кризе изазване пандемијом и сагледавање њених последица по корпоративну безбедност, као и предвиђање оптималних начина за супротстављање кризи.

Правовремена реакција државе на кризну ситуацију, односно њен значај, скоро увек се мора сагледавати како из политичког тако и из безбедносног угла. Разлог је заштита државе, њених основних вредности, здравља и живота грађана, очување основне структуре државе и економске егзистенције нације, чега дефинитивно нема без брзог и ефикасног одговора на корпоративне проблеме и што брже економског опоравка након кризе, уз ангажовање читаве државе. Ни сва теорија о кризи везаној за заразне болести, ни све процене и разрађени планови понашања свих сегмената државе у кризним ситуацијама у складу са констатованим проценама, никада неће моћи да предвиде све кризне ситуације, па самим тим ни све мере које је неопходно предузети ради адекватног поступања у кризној ситуацији. Приликом испољавања појединих опасности које имају карактер кризних ситуација, бивају погођени сви сегменти друштва, државни органи и њихове институције, службе јавних делатности (здравство, социјална заштита, просвета, култура, информисање), привредни субјекти и сва друга правна и физичка лица (Мићковић, 2016).

Међутим, правовремене процене и планови поступања у одређеним ситуацијама, који ће обухватити велики број индикатора и критичних догађаја, затим идентификацију каталитичких фактора и предвиђања будућности, спадају у превентивни сегмент рада. Тај рад је узалудан, односно добри резултати ће изостати, уколико наш „безбедњак” ангажован на сузбијању последица насталих услед корпоративних проблема није припремљен, едукован, оспособљен и довољно истрајан да изнесе све постављене задатке до краја и пронађе најбоље могуће решење за проблеме који се пред њим појављују. Кризне ситуације, поготово епидемије и пандемије, неминовно доводе и до ланчаних реакција, а једна од њих је економска криза услед које може доћи до прекида у раду или гашења корпорација. Пандемија изазвана ковидом 19 показала нам је да треба бити врло опрезан при доношењу одлука о структурирању корпорација и начину рада у редовним активностима, што можемо сагледати кроз активности у најразвијенијим државама, које су у почетним периодима пандемије „пале” на испиту пред овим невидљивим непријатељем. То је првенствено резултат непредузимања правовремених мера и хитних одлука државе и недоследности у њиховом спровођењу, укључујући брзе економске и друге реакције којима држава помаже корпорацијама.

Кризне ситуације и корпоративна безбедност

Етимолошки посматрано, реч „криза” потиче из грчког језика, где криза (грч. *κρίσις*, *krisis*) означава преокрет, обрт, наступање одсудног тренутка, обрт у некој болести, привредну кризу – поремећај у ширим привредним круговима у погледу производње или потрошње производа народне привреде (Вујаклија, 1980). У западној литератури изрази „криза” и „катастрофа” врло често се користе као синоними, а разлог за то се види у чињеници да и један и други припадају категорији неочекиваног, непожељног, незамисливог, а често и неподношљивог. Када је реч о академском дискурсу, „криза” и „катастрофа” се обично односе на различите врсте ситуација. Када говоримо о савременој употреби, израз „криза” означава озбиљну претњу, али са постојањем могућег излаза из те ситуације, што значи да, иако криза у једном тренутку може представљати изузетно лошу ситуацију, није реч о безнадежном случају, постоје

могућа решења, док израз „катастрофа” углавном означава ситуацију са нарочито несрећним исходом и великим последицама. Харт и сарадници говоре о кризи када група, организација или заједница доживе озбиљну претњу основним структурама или фундаменталној вредности и нормама система, која у времену притиска и врло несигурних околности захтева доношење виталних одлука. Три су кључне компоненте: претња, неизвесност и хитност у реаговању (Boin, Hart, Kuipers, 2017). Тако и други западни теоретичари за кризу констатују да тренутна криза будућности није видљива – она је могућност на путу ка стварности (Beck, 1992). Теоретичари у региону за кризу кажу да је „озбиљна претња основним структурама или фундаменталним вредностима и нормама социјалног система која, у условима временског притиска и веома несигурних околности, захтева доношење критичних одлука.” (Kešetović, Korajlić, Toth, 2013: 23). Пословне кризе одређују се као претње организацији које стварају (или имају потенцијал да створе) нежељене или негативне исходе у његовом пословању (Типурић, 2014). У Републици Србији теоретичари кажу да кризе могу довести до оштећења, па и до уништења, и највећих па и најмоћнијих корпорација, што је другачије у односу на кризе у државном сектору, које погађају министарства и друге установе које у принципу не могу да (у потпуности) пропадне и нестану. Улагање у спречавање криза не треба посматрати као трошак, већ као инвестицију у рад и безбедност корпорације (Кешетовић, 2018). Разликују се четири основна типа кризе: конвенционална, неочекивана, неуправљива и фундаментална. Поред необјашњивих природних и технолошких катастрофа, овде се могу наћи и социјалне кризе. Будуће фундаменталне кризе могу настати из примене генетског инжењеринга, области која је релативно непозната, а која носи опасне ризике и необјашњив будући развој (Кековић и Кешетовић, 2006).

Према *Лексикону стираних речи и израза*, реч „корпорација” (лат. *corporatio*) означава више лица удружених у истом циљу којима је држава признала право правног лица, еснаф, друштво, удружење (Вујаклија, 1980). Тако Мандић и Станојевић под појмом корпорације подразумевају „првенствено привредна друштва, акционарска друштва, финансијске, здравствене и образовне институције, односно у најширем смислу – све организације које спадају у јавни или приватни, профитни или непрофитни сектор, а регистроване су у

складу са позитивним законским прописима” (Мандић и Станојевић, 2021: 45). *Безбедности*, према већини западних теоретичара, укључује ублажавање претњи драгоценим вредностима. Дефинисана на тај начин, безбедност је неизбежно политичка, и игра виталну улогу у одлучивању ко, шта, када и како добија у светској политици. То укључује тумачење прошлости (како су различите групе размишљале и практиковале безбедност), разумевање садашњости и покушај да се утиче на будућност (Williams, 2008). Појам *безбедан*, у духу српског језика, значи, пре свега, бити без невоља, без недаћа и брига разних врста или без несреће, страдања и различитих зала. Безбедност је онда, пре свега, ознака за стање у којем се неко или нешто налази, које карактерише одсуство невоља, брига, несрећа, страдања и других зала, односно опасности по опстанак и друге вредности (Илић, 2011). Дакле, безбедност је позитивна категорија која не ствара материјална добра и просперитет, али их омогућава. *Корпоративна безбедност* је сектор који практикује унутрашње безбедносне службе и функције у било којем јавном или приватном предузећу у заштити процењене имовине. То је област која пружа заштиту људи, информација и имовине одређеним организацијама, компанијама, телима или групама. Корпоративна безбедност је такође област праксе кроз коју извршна власт врши контролу и одговорност организације, ефикасно управљање кроз безбедност (Brooks, Corkill, 2014). У Републици Србији теоретичари дефинишу корпоративну безбедност као групу послова које обавља организација, што нас доводи до закључка да је безбедност једна од пословних функција. Безбедносна функција посматра се као функција општег менаџмента организације, која штити пословање и ствара услове за профитне и друге циљеве организације (Кековић, 2018). Стајић корпоративну безбедност дефинише као планску, организовану и на закону засновану самосталну или заједничку делатност и функцију организација, приватних и/или професионалних агенција, усмерених на сопствену заштиту или заштиту других, као и заштиту одговарајућих лица, простора, објеката, пословања или делатности који нису покривени ексклузивном заштитом државних органа (Стајић, 2008). Основни циљеви корпоративне безбедности, према Мандићу и Станојевићу, јесу економска безбедност пословања, бољи услови рада, што се остварује кроз обезбеђење и заштиту његових вредности, где је крајњи резултат бољи тржишни

положај и/или повећање профита (Мандић, Станојевић, 2021). Како би се успоставила успешна корпоративна безбедност, неопходно је успостављање унутрашњих прописа, норматива, усклађивање са важећим законима, подзаконским актима у држави и стандардима, како државним тако и међудржавним. То представља основу из које се дефинишу безбедносне мере, односно мере заштите корпорације од свих облика угрожавања. Како би се одговорно лице заштитило од евентуалних злоупотреба персонала, радника, врло је битно да предузме све мере у складу са прописима у датој држави уколико дође до злоупотребе, али и да учини све на пољу превенције како би се спречиле недозвољене делатности у компанији и према њој. Корпоративна безбедност је од свог првог појављивања до данас испољавала различите облике. Можемо констатовати да је корпоративна безбедност доста тога прошла од почетка двадесетог века, када је компанија „Форд” своју корпоративну безбедност штитила насилништвом, гушењем протеста запослених и сукобљавањем са синдикатима, до данас, када се највише пажње поклања заштити од индустријске шпијунаже и криминала, посебно високотехнолошког, као и обезбеђењу пословних тајни, заштити информационих система и сагледавању опасности, ризика и претњи по компанију. За компанију, односно корпорацију, криза није ситуација којој се једноставно препушта, већ је то ситуација која изискује доношење кључних одлука (обично под временским притиском и са оскудним информацијама и логистиком која не прати потребе) које у неким тренуцима могу бити врло болне по становнике, организацију и функционисање корпорације уопште. За успешно поступање у кризним ситуацијама потребни су промишљање и свеобухватно и креативно размишљање о потенцијалним новим кризама са којима се корпорације и организације могу суочити, и није довољно само извлачити поуке из прошлих криза и ситуација које су се догодиле. Између две сличне ситуације некада прође и читав век. Поуке из прошлости могу да послуже као костур, основа, база за размишљање о делу мера које треба предузимати, али су кључ за решавање ширина и нова решења. Не постоје две идентичне ситуације, тако да се шаблон не може у потпуности користити у другим случајевима.

Епидемије, пандемије и њихов утицај на организацију корпоративне безбедности

Према *Лексикону сѝраних речи и израза* Милана Вујаклије, реч „епидемија” (грч. *demos* – народ, *epidemia* – раширење болести) означава болест која влада неким крајем, заразну болест, заразу, у ужем смислу болест која је дошла споља и неко време владала у неком крају, но болест од које тај крај иначе не пати, супротно од ендемије (која представља домаћу, локалну, месну болест), док је значење речи „пандемија” (грч. *pandemios*) – који се тиче целог народа, општи (Вујаклија, 1980). Страни теоретичари такође посвећују значајну пажњу анализи ових појмова. Епидемија је појам који се често користи за описивање било којег проблема који је постао велики и ван је контроле. Епидемија је дефинисана као епидемија болести која се јавља на широком географском подручју и погађа изузетно висок проценат становништва. Пандемија се односи на болест која се проширила на више земаља или континената, а обично погађа велики број људи (Торгеу, 2020). Тумачење епидемије, према Симоновићу, јесте да обично почиње са једном зараженом особом (тзв. нултим пацијентом). Болест се углавном шири контактом и удисањем аеросола који се ослобађа код заражених особа уз кашаљ и кијање. Болест се у почетку полако шири, али како се све више и више људи разбољева и постаје заразно, број заражених експоненцијално расте. Различити су фактори који до тога доводе, а један од њих су блиски квартови, због којих је велики проценат изложености популације зарази, која се удише и на крају доводи до разбољевања) (Simonović, 2011). Према Килборну (*Edwin Dennis Kilbourne*) пандемије, ако се појаве, потичу првенствено од патогена респираторног тракта способног за ширење у ваздуху. Како наводе Бостром и Ћирковић, не треба да се плашимо будућности, у међувремену не би требало да плачемо, али треба одржавати будност (Bostrom, Ćirković, 2008). Чињенице говоре да заразне болести не познају границе, нити нације, па тиме ни организације на које ће испољити утицај. На тај начин, велики број корпорација долази под делимично контролисан или неконтролисан удар заразних болести, што испољава директан утицај на њихову организацију и рад. Организацијама није препуштено да на овом пољу раде како хоће, већ постоје одређени стандарди које организација мора да

спроводи како би деловала превентивно. Ради се о стандарду ИСО 23301:2019, који предвиђа да организација спроводи и одржава поступак процене ризика и да је у обавези да идентификује ризике поремећаја у приоритетним активностима организације и потребним ресурсима, да анализира и процењује идентификоване ризике и одређује који ризици захтевају предузимање мера (ISO 23301, 2019). Утицај заразних епидемија и пандемија на организацију корпоративне безбедности најбоље је идентификовала Светска здравствена организација (*World Health Organization – WHO*) из Женева, која је дошла до значајних закључака. Организација корпоративне безбедности мора да се супротстави кризи на следећи начин: мерама за спречавање заразних болести које би требало предузимати поводом појаве епидемија или пандемија, и то превенцијом и контролом заразних болести, свих сумњивих случајева, што се постиже адекватним управљањем и надзором корпорације (Connolly et al., 2004). Проблеми покренути кризом могу бити толико велики да ће сходно расположивости ресурса бити одређивани приоритети, јер су, између потражње и понуде, захтеви много већи од расположивих ресурса, док је време за размишљање, саветовање и прихватање одлука изузетно ограничено. Кризе такође намећу владама и лидерима суочавање са питањима са којима се не сусрећу свакодневно, где свака одлука директно утиче на организацију корпоративне безбедности. Специфичност питања се односи на употребу војске, полиције, употребу смртоносне силе – радикалних мера ограничења грађанских слобода и сл. (Boin et al., 2017). Путем адекватне *кризне комуникације* (енгл. *crisis making*) корпорација мора предузети све да, чак и у условима озбиљне кризе, настави са производњом, односно испуњавањем преузетих обавеза према наручиоцима и клијентима. Масовни медији су одличан начин да се поруке корпорације доставе најширој публици. Корпорације морају да прате ток информација на друштвеним мрежама и да максимално користе њихов потенцијал за кризно комуницирање. Кешетовић објашњава да друштвене мреже могу представљати веома ефикасан алат за управљање кризама када до њих већ дође (Кешетовић, 2018). *Координација* између корпорација, односно великог броја организација, мора бити увезана да би била остварена максимална ефикасност у супротстављању епидемији односно пандемији. Та координација се односи и на вертикалне и на хоризонталне односе.

Организација корпоративне безбедности мора се прилагодити тако да сви запослени схвате потребу да након издавања наређења уследи врло дисциплинована реализација, а затим контрола реализоване обавезе, како би се спровела званична одлука руководства корпорације, а корпорација (самим тим и радници) заштитила. Координација и у редовним активностима представља једну од најслабијих тачака реализације задатака и обавеза неке корпорације или организације, а поготово у кризним ситуацијама, где непредвидивост новонасталих проблема још више компликује све већу потребу за сарадњом. Код продуженог утицаја криза, односно катастрофа, може се очекивати колапс здравствених установа и здравствених система. Повећање преноса заразних болести и епидемија које прате природне катастрофе повезано је са продуженим последицама катастрофе, које обухватају расељавање лица, лоше снабдевање водом и санитарне услове, лошу исхрану и личну хигијену и друге факторе.¹⁹ Клифорд Оливер је још 2011. Године у својој књизи *Catastrophic Disaster Planning and Response*, кроз пример највеће и најмоћније силе на планети, нагласио да није важно какав догађај изазива катастрофу – све катастрофе доводе до значајних утицаја на здравље. Здравствени систем у САД непрекидно ради са близу 100% капацитета током нормалних услова рада и није потребно неко велико повећање у здравственој потражњи да буде избачен из могућности функционисања. Катастрофе изазивају значајан пораст потражње за здравственим услугама, док су истовремено многи од оних који пружају такве услуге, као и објекти у којима то чине, директно погођени догађајем и нису у могућности да пруже негу чак ни на уобичајеном нивоу. Ова неравнотежа може предста-

---

19 Анализирајући бројне и различите елементе катастрофе, Кварантели објашњава да посебности катастрофа у односу на друге облике кризних догађаја великих размера јесу: (1) већина јавних објеката у заједници је тешко оштећена и нефункционална, погођени су јавна инфраструктура (снабдевање енергијом, превоз, комуникацијски састави) и оперативна седишта служби за ванредне ситуације, онемогућен је рад служби за помагање и локалних власти; (2) суседне заједнице не могу пружити помоћ јер су и саме погођене или немају довољно ресурса; (3) већина свакодневних функција заједнице нагло је и истовремено прекинута; (4) масовни медији имају пресудну улогу у томе како људи доживљавају катастрофу на основу (не)тачности информација, приписивања одговорности, давања упутстава становништву; (5) као резултат претходног, јавља се политичка димензија која је већа што је катастрофа већих размера, јер све катастрофе укључују политичке чиниоце, од локалног нивоа до владе и високих државних службеника (Quarantelli, 2006).

вљати главни изазов за јавност, а тиме и за менаџере за јавно здравље и ванредне ситуације, па ће бити бесконачно компликованије ако се руководиоци хитних случајева и особље јавног здравства не разумеју међусобно у погледу онога што свако од њих треба да ради како би сагледали реалне потребе (Clifford, 2011). Током пандемије ковида 19 Клиффордова анализа се показала као сасвим тачна и врло прихватљива у реалном свету – чак и у строго контролисаним медијима САД видело се да је здравствено збрињавање грађана у САД током пандемије било на изузетно лошем нивоу и да је здравствени систем доживео тоталан пораз у једној оваквој ванредној ситуацији.

Како би корпорације у периоду пандемије одржале минимум својих капацитета рада, Светска здравствена организација је прописала одговарајући модел рада и понашања током пандемије. Свим запосленима који могу радити од куће препоручено је да то и чине. Запослени су упозорени да треба да умање ризик од излагања себе и других зарази. Кад је реч о онима који морају доћи у канцеларију да обављају свој посао, очекивано је да ће у канцеларији бити минималан број људи, смањен број контаката, одржаваће сигурне удаљености међу њима. Ако региструју симптоме повезане са коронавирусом (грозница, кашаљ или недостатак даха), радници ће бити у обавези да се лече док се потпуно не опораве и без симптома буду најмање 24 сата. Такође, следеће групе имају обавезу да избегавају интеракцију у великим групама или јавним окружењима и да раде од куће: старији одрасли, старији од 60 година, особе са регистрованим здравственим стањима, обољењима (срчане болести, дијабетес, итд.), људи који имају ослабљен имуни систем, труднице. Запослени треба да буду сигурни и здрави, а да при томе корпорација остане продуктивна у складу са својом мисијом и циљевима. Сва небитна путовања везана за посао, укључујући конференције, треба отказати, осим ако их одобри извршна власт. Неопходно је одложити све планиране ручкове. Кафу конзумирати само у условима када су запослени у канцеларији на безбедном одстојању. Сви интервјуи који су планирани да се одвијају на лицу места морају да се обаве на даљину. Важна мера се односи на тренутно коришћење средства за дезинфекцију руку и брисање површина. Препоручено је избегавање додира и коришћење средстава за прање руку на бази алкохола (WHO, 2020). Глобализовани систем ланца снабдевања

довео је до повећаног размишљања о преласку на ланац снабдевања на домаћем тржишту, што је такође довело до промене у организационом раду корпорација.

Економске последице пандемије

Криза изазвана епидемијом и пандемијом, поред других, остварује велики утицај на економију многих земаља. На почетку овог поглавља наглашен је појам утицаја, због тога што тектонски поремећаји попут овог који је изазвао коронавирус углавном имају последице, које можемо сматрати негативним ефектом пандемије, док се у на другом крају налази одређени напредак или позитивно деловање. Оно се односи првенствено на фармацеутску индустрију и комплетну индустрију која је везана за производњу свих потребних заштитних средстава (маске, визире, рукавице, одела, скафандери...), затим опреме и технике неопходне за прихват великог броја пацијената на лечење (респиратори, боце за кисеоник, њихови пратећи уређаји...) и, на крају, а можда је требало да буде на почетку, развој вакцина, у који се улажу стотине милијарди долара, за шта ће време показати да ли је реално. Ова тема може бити проблемски обрађена у новом раду, али ћемо се овде дотаћи дела економских последица, оних негативних ефеката које је изазвао овај рат који је коронавирус (или ко зна ко) објавио планети. Џефри Сакс, економиста и професор, изјавио је да ће криза због пандемије трајати око две године и ствари више неће бити исте. Како закључује Сакс, коронавирус је у Њујорку изазвао последице попут разорног земљотреса или цунамија, а криза у свету након пандемије трајаће најмање две године и ствари више никада неће бити исте, јер простог враћања у време пре пандемије неће бити, него ће се успоставити „нова нормала”. Сакс даље каже да ће и проблеми око прекида трговине и снабдевања вероватно трајати годину–две. Економија ће бити реструктурирана, више послова и трговине ће се обављати путем Интернета, а број пословних путовања ће сигурно бити смањен. Сакс је навео да америчка економија годишње произведе 21.000 милијарди долара, па усвојен пакет помоћи од 2.000 милијарди чини 10% националног дохотка, што Америка може да издржи. Додао је да би и Међународни монетарни фонд требало да „отворено и слободно” даје државама новац, како би се избо-

риле са епидемијом, а да се касније побрине за дугорочне последице (Saks, 2020). За земље Западног Балкана Европска комисија је у марту 2020. године одобрила 38 милиона евра подршке здравству од укупних 374 милиона евра за ЕУ. Помоћ се односи на покривање хитних трошкова за здравствени систем, али и на промовисање дугорочних мера како би се ублажиле социјално–економске последице кризе због епидемије коронавируса и подржала мала и средња предузећа у региону. Европска комисија је овај новац наменила и за набавку медицинске опреме и уређаја. Када је реч о санирању економских последица пандемије коронавируса, ЕУ ће преусмерити новац из ИПА фондова²⁰ како би помогла опоравак партнера на Западном Балкану у краткорочном и средњорочном периоду. То укључује и подршку приватном сектору и јачање система социјалне заштите, са посебном пажњом на рањивим групама и јачању отпорности здравственог система (Глас Америке, 2020). Корпоративни дугови након финансијске кризе 2008. године решавали су се задуживањем јефтиног новца (тзв. квантитативно попуштање). У периоду од краја 2009. до 2019. године, за десет година, удвостручен је ниво корпоративних дугова изван банкарских сектора. Авио–сектору су енормно смањени приходи због смањеног броја летова (нпр. британски авио–превозник „Флајџи” је банкротирао, немачка „Луфтханза” је преполовила број летова и сл.). Смањена потражња за нафтом довела је до тога да се цена барела скоро преполовила. То може бити врло индикативно на дуге стазе, јер је Трамп најавио куповину нафте и максимално попуњавање стратешких резерви нафтом у САД. Фирма „Адидас” је најавила велике губитке у Кини, Тајвану и другим државама.

Жил Гибо, одговорно лице за корпорацију „Инвестмент менаџерс” (*Investment Managers*) у Европи, сматра да би утицај корона-

20 Инструмент за претприступну помоћ (ИПА) јесте финансијски инструмент ЕУ који подржава стратегију проширења ЕУ, чија је намена да пружи помоћ земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима у процесу приступања ЕУ. Општи циљеви претприступних фондова ЕУ јесу јачање демократских институција и владавине права, афирмација и заштита људских и мањинских права и слобода, родна равноправност и недискриминација, реформа државне управе укључујући успостављање децентрализованог управљања фондовима ЕУ (*Decentralised Management – DM*), спровођење економских реформи, развој цивилног друштва, обнова и помирење односно унапређење регионалне и прекограничне сарадње (Сектор за уговарање и финансирање програма из средстава Европске уније, Министарство финансија, Република Србија, 2021).

вируса могао постати „црни лабуд” (потпуно неочекивани догађај, крајње редак, али са катастрофалним последицама по економију) за корпорације које послују са НР Кином. То се пореди са светском економском кризом 2008. године, када је банкрот „Лимен брадерса” (*Lehman Brothers*) имао далекосежне последице по економију. Бивши шеф „Бундес банке” Аксел Вебер најавио је у првом тромесечју године да ће кинеска економија пасти за 1,5%, што ће се дефинитивно одразити на оних 20% економске активности корпорација у свету (Клајн, 2020).

Економске последице пандемије у Србији

Економске последице пандемије, услед немогућности рада и функционисања корпорација у пуном капацитету (или уопште) широм света, па и у Републици Србији, пратиле су неке активности, помоћи, донације и делатности органа јавне управе, државе и других субјеката. У Републици Србији је, ради помоћи пензионерима којима је био забрањен излазак из стана, Град Београд (и још неколико градова) организовао је доставу пакета хране онима чија је пензија мања од 30.000 РСД и социјално угроженим лицима, како би им се омогућило да остану у становима. Народна банка Србије је у Републици Србији обезбедила 14,9 милијарди динара ради ликвидности, тако да су јој банке уступиле 127 милиона евра на одређени број дана, јер је потражња новца повећана (узрок је највероватније стављање новца у „сламарице”, да људи имају код куће и сл. због сигурности у времену несигурности које долази). Народна банка Србије се спремила за евентуалне сајбер нападе (што је у Новом Саду и регистровано, али у градској служби, због чега је рад дела институција у граду пар дана био блокиран). Повратак грађана Републике Србије са великог броја дестинација по свету организовала је Република Србија о свом трошку, а исто то је урадила и за држављане САД организовањем директног лета из Београда за САД. Да би економске последице пандемије биле ублажене, усвојен је пакет економских мера за опоравак од утицаја корона-вируса. Програм има два аспекта: први је очување запослености, а други помоћ предузећима. Уведен је и мораторијум на отплату кредита за оне који то желе. Пакет мера опоравка од економских последица пандемије обухвата мере пореске политике, помоћ пре-

дузећима, подршку ликвидности, помоћ сваком пунолетном грађанину (тзв. новац из хеликоптера, о чему је писао још Милтон Фридман). Друго, секторска подршка појединим привредницима и гранама биће мењана како развој кризе буде текао, и треће, велика предузећа у наредном периоду могу да рачунају на корпоративне обвезнице.

Економске последице пандемије у свету

Утицај економских последица пандемије на неке земље, организације и корпорације такође је испољен. Тако на пример, производња нафте смањена је за трећину, а производња аутомобила преполовљена. Након великог притиска на Олимпијски комитет, Олимпијада у Токију, планирана за 2020. годину, одложена је за 2021. годину. Јапан је у њу уложио око 12 милијарди евра, мада се у незваничним круговима претпоставља да је уложени новац далеко већи и да износи преко 24 милијарде евра. У БиХ и Републици Хрватској најављено је смањење плата и пензија за 10–15% ради отклањања економских последица епидемије. У Немачкој је Влада званично изашла са проценом да је штета због последица короне већа од штете у Другом светском рату. Економске последице су довеле до тога да су државе на све начине покушавале да надокнаде финансијске губитке. Тако је, на пример, цена тест-јединице за коронавирус, која је у моменту избијања пандемије износила мање од једног евра, у Шпанији врло брзо достигла три евра, а у Сингапуру дошла до вртоглавих 30 долара. Цена маске је са почетних 60 центи достигла седам долара. Почетком пандемије је објављено да је у САД за само седам дана без посла остало 6,6 милиона грађана (као читава Србија), а прогнозирано је да ће до краја априла 2020. године то бити 20 милиона грађана.

Поред свих горе наведених негативних утицаја на рад и економско функционисање корпорације, можемо констатовати да ни у оваквим, кризним ситуацијама, не треба искључити наставак активности на пољу савремене индустријске шпијунаже. Сва предузећа су мета индустријске шпијунаже, а нарочито предузећа високе технологије. Све врсте информација, како комерцијалне тако и личне садржине, предмет су интересовања индустријских шпијуна, па и незаконитог присвајања и њиховог коришћења. Индус-

тријска шпијунажа често остаје неоткривена. Само компаније у САД (у редовном режиму рада) годишње губе око 250 милијарди долара на рачун индустријске шпијунаже. Приликом испитивања 172 компаније у САД, око 56% је бар једном пријавило злоупотребу њихових поверљивих информација. Вредност 1.100 украдених докумената који су садржавали поверљиве информације процењена је на око 44 милијарде долара (Гудељ и Лаковић, 2017). Тако Мијалковић закључује да је субверзивно деловање веома развијено и разноврсно, а један његов део представља „деструктивно психолошко-пропагандно деловање, субверзивну шпијунажу, до изазивања и управљања кризама, подршке политичкој опозицији у непријатељским земљама, као и економског покоравања читавих нација” (Мијалковић, 2011: 76). Значајна је и чињеница да људи нису трошак – људи су ресурс, за чије је стварање (тако да буду употребљиви за корпорације) потребно много улагања, едукације, одрицања и времена. Сваки радник који се не придржава мера заштите од заразне болести (и безбедносне културе у једној организацији уопште) наноси велику економску штету корпорацијама и држави, а није искључено да у пандемији може довести и до избацавања из радне активности већег дела запослених, па и до затварања корпорације. Можемо констатовати да је то највећа економска штета по државу, која може довести до уништавања читавих структура, првенствено здравствених, али и других организација и корпорација, као и других стубова државе. Када смо у овој глави рада говорили о економским последицама пандемије, нисмо се водили искључиво новчаним средствима као мерилом, јер постоје много већи, значајнији, скупљи и битнији ресурси од новчаних, а то су управо људи. Када поменемо човека као ресурс, а разговарамо о негативним ефектима, тада не мислимо само на његов нестанак (смртни исход) услед деловања пандемије, већ и на све посредне последице које на човека остављају економски ефекти пандемије. Људи су у све већим проблемима на психичком плану због економских последица пандемије. Целокупна популација – поготово старије генерације, али и млађи – осетила је негативне ефекте пандемије. Као најутроженија категорија, старији су у дужем периоду били затворени у становима или изоловани због страха од заразе, избегавали су контакте са другим људима, несигурни шта им се све може догодити уколико би били заражени. Долази до отуђења

људи, дружење је ређе и социјални развој је заустављен, што ће се одразити и на радну способност човека и економски напредак корпорација.

Закључак

Велике државе у кризним ситуацијама схвате колико су у неким кризама мале и немоћне пред утицајем природе. Криза доводи до тога да народ постане самодисциплинованији и спреман за неке нове нежељене појаве. Највећи страх није од смрти, која је у неким случајевима неизбежна, већ управо од непознавања нечега што нас чека. Могућност да неке кризе доведу до тоталног колапса делова друштва, корпорација, организација, дела или комплетног здравственог система једне државе, код грађана ствара несигурност и страх за живот и опстанак. У овом сегменту врло битно место има кризно комуницирање, однос масовних медија према кризи – криза је велика и онолико колико је масовни медији презентују, пренесу, објективно или не – као и сузбијање дезинформисања. Криза је у глави, у оку посматрача, односно у његовој перцепцији информација, тако да се варијабле за доношење одлука не би смеле сагледавати само из једног угла, једне струке – неопходна је широка палета знања безбедњака савременог друштва. Италија и Шпанија су у великом броју изјава нагласиле да ЕУ на ову кризу није одговорила у складу са наменом свог постојања, док су САД окривиле Светску здравствену организацију, што представља бежање од одговорности или нешто друго, што ће показати време. Пандемија је, поред економских последица, довела и до глобалне трговине, али једног новог облика – непоштене трке и борбе, у којој се користе сва средства, почев од „кофера пуних новца” код „агената” који по читавом свету купују медицинску опрему за заштиту од вируса, па до понашања држава по принципу „свако за себе”, без „заједничког размишљања и деловања”. Економија ће се пре или касније опоравити, али неће се вратити изгубљени животи и нарушено здравље грађана. Ретко ко уопште и сагледава посредне ефекте епидемије, односно пандемије (немогућност одласка грађана на редовне терапије, појава других болести, психички поремећаји и сл.), који су током кризе, у којој је фокус био на пандемији, пали у други план, иако су те секундарне последице много веће. Кризе које се не могу

спречити морамо научити да препознамо на време (уз научна истраживања и утемељеност) и морамо бити оспособљени за хитно и правилно реаговање (када се оне догоде), а дугорочно стварати отпорна друштва (док их нема). Стварањем процена и могућих сценарија неопходно је правовремено препознати кризу и предвидети адекватне мере за супротстављање тој кризи, у првој фази, а у другој фази супротстављања предвидети и друге мере којима се умањује нежељено деловање потенцијалних кризних ситуација.

Литература

1. Beck, U. (1992). *Risk Society Towards a New Modernity*. Sage Publications, London.
2. Boin, R. A., Hart, P., Kuipers, S.L. (2018), The Crisis Approach. Rodriguez H., Donner W., Trainor J. (Ed.) *The Handbook of Disaster Research*. Springer, Cham.: 23-38.
3. Bostrom, N., Ćirković, M. M. (ed.) (2008). *Global catastrophic risk*. Oxford University Press (*Plagues and pandemics: past, present, and future* Edwin Dennis Kilbourne).
4. Brooks, J. D., Corkill, J. (2014). *Corporate Security and the Stratum of Security Management – Corporate Security in the 21st Century Theory and Practice in International Perspective*. First published 2014 by Palgrave and Macmillan, US, the UK, Europe and other countries.
5. Clifford, E. O. (2011). *Catastrophic Disaster Planning and Response*. CEM, CBCP, 2011 by Taylor and Francis Group, LLC.
6. Connolly, M. A., Gayer, M., Ryan, J. M., Salama, P., Spiegel, P., Heymann, L. D. (2004). *Communicable diseases in complex emergencies: impact and challenges*. World Health Organization, Geneva, Switzerland, Vol 364 November 27, 2004, 364(9449): 1974-1983.
7. Harari, N. Y. (2017). *Kratka povijest sutrašnjice*. Fokus komunikacije, Zagreb, 2017.
8. ISO 23301 (2019). *Security and resilience-Business continuity management systems – Requirements (Part 8.2.3.)*.
9. Kešetović, Ž., Korajlić, N., Toth, I. (2013). *Krizni menadžment, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje*. Jordan Studio, Sarajevo.
10. Klajn, T. (2020). Da li je korona-virus „crni labud”? *DW, Ekonomija*, 8. 3. 2020.

11. Quarantelli, L. E. (2006). *Catastrophes are different from disasters: Some implications for crisis planning and managing drawn from Katrina*, Social Science Research Council.
12. Saks, Dž. (2020). *Kriza zbog pandemije trajace dve godine i stvari vise nece biti iste*, <https://www.danas.rs/ekonomija/dzefri-saks-kriza-zbog-pandemije-trajace-dve-godine-i-stvari-vise-nece-biti-iste/>, доступан 4. 4. 2020.
13. Simonović, P. S. (2011). *Systems Approach to Management of Disasters: Methods and Applications*, Copyright C, A John Wiley & Sons, Inc., Publication, Hoboken, New Jersey, p. 78.
14. Torrey, T. (2020). *Difference Between an Epidemic and a Pandemic*, 17. March 2020, <https://www.verywellhealth.com/difference-between-epidemic-and-pandemic-2615168>, доступан 31. 3. 2020.
15. WHO (2020). *Getting your workplace ready for COVID-19*, World Health Organization, Geneva, <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/getting-workplace-ready-for-covid-19.pdf>, доступан 31. 3. 2020.
16. Williams, D. P. (2008). *Security studies: an introduction*. Routledge, New York.
17. Wohlleben, P. (2016). *The hidden life of trees* (translation by Jane Billingham) by Tim Flannery „Note from a Forest Scientist”, Greystone Books Ltd., David Suzuki Institute Vancouver, BC, Canada.
18. Вујаклија, М. (1980). *Лексикон сѝраних речи и израза*. Просвета, Београд.
19. Глас Америке (2020). *ЕУ за Западни Балкан издвојила 38 милиона у борби ѝројив коронавируса*, <https://www.glasamerike.net/a/eu-za-zapadni-balkan-izdvojila-38-miliona/5352219.html>, доступан 4. 4. 2020.
20. Гудељ, Н. и Лаковић, В. (2017). *Индустријска шпијунажа у савременим условима-карактеристике и предмет интересовања*. *Војно дело*, 2/2017: 151-163.
21. Илић, П. (2011). Семантичко-лексикографски аспекти појма безбедности. *Војно дело*, јесен 2011: 85-99.
22. Кековић, З. (2018). *Појмовно одређење и садржај корѝорайивне безбедности*, Корпоративна безбедност – хрестоматија. Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Чигоја, Београд.

23. Кековић, З. и Кешетовић, Ж. (2006). *Кризни менаџмент и Превенција кризе*. Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Београд.
24. Кешетовић, Ж. (2018). *Функционисање корпорација у кризним условима (кризне ситуације, кризно комуницирање и медији)*, Корпоративна безбедност – хрестоматија. Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Чигоја, Београд.
25. Мандић, Ј. Г., Станојевић, П. (2021). *Корпоративна безбедност*. Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Чигоја штампа, Београд.
26. Мијалковић, С. (2011). Обавештајно-безбедносне службе и национална безбедност. *Безбедност*, 1/2011: 74-92.
27. Мићовић, М. (2016). *Безбедносни аспекти функционисања критичне инфраструктуре у ванредним ситуацијама*, докторска дисертација. Факултет безбедности.
28. Стајић, Љ. (2008). *Правни оквир приватне безбедности у светлу савремене схватања појма безбедности*, У Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 1-2/2008, стр. 373-390.
29. Сектор за уговарање и финансирање програма из средстава Европске уније, Министарство финансија, Република Србија (2021). *ИПА документа*, <http://www.cfcu.gov.rs/tekst.php?oblast=pfondovi>, доступан 18. 6. 2021.
30. Типурић, Д. (2014). *Стратегије у кризним ситуацијама (десејто предавање одржано 5.5.2014.)*. Економски факултет, Загреб, 1-22, <https://www.efzg.unizg.hr/UserDocsImages/OIM/dhruska/2014-10%20-%20SM%20i%20upravljanje%20krizama.pdf>, доступан 15.6.2021.

The Impact of The Crisis Situation Caused by the Epidemic and Pandemic (Covid 19) on Corporate Security

Abstract: *Events that pose a serious threat to the functioning and operation of a corporation, crises, require urgent decisions, rapid response of management, and then the employees of the corporation to mitigate and/or avoid the consequences of a crisis situation. Crises caused by epidemics and/or pandemics can seriously disrupt the regular functioning of the state, life and work of citizens and corporations - their business, which was analyzed on the example of the coronavirus pandemic-COVID 19 in the Republic of Serbia. This requires immediate responses from corporate security to adapt to emerging and/or known threats, with the aim of protecting people and entrusted property. Serious crisis situations lead to corporate problems, very often of a socio-political nature, due to the effects of epidemics and pandemics. The problems of this kind require an urgent reaction of the state for the continued successful existence and work of the corporation. Large economic losses, losses of a large number of jobs can be partially mitigated by the timely reaction of the state, where the speed of reaction plays a very important role, along with quality crisis communication. Risk assessment as well as measures taken must be reviewed and controlled continuously and adjusted, if necessary, even on a daily basis, in order to be prepared even in cases of extreme unpredictability, including the butterfly effect. The program for the "day after the pandemic" is ready to be elaborated in detail and ready for implementation. Knowledge and ability are the only adequate weapons in opposing an unknown opponent.*

Keywords: *crisis, corporate security, epidemic, pandemic, corona-COVID 19.*